

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA
INVESTITSION FAOLIYATNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH
YO'LLARI

Xalliyeva Nargiza

(PhD)

BuxMTI "Menejment" kafedrası.

Bibutova Sarvinoz Narzullayevna

BuxMTI magistranti,

Annotatsiya: Mamlakatimiz ishlab chiqarish korxonalarida innovatsion boshqaruv samaradorligini oshirishda korxonaning strategik rivojlanish maqsadlarida innovatsion faoliyatga oid rivojlanish yo'nalishlarini shakllantirish, innovatsiyalarni amaliyotga tadbıq etish bo'yicha tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Raqamli iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish korxonalarida innovatsion faoliyatini boshqarish samaradorligini baholashda yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, kadrlarni o'qitish va kvalifikatsiyasini oshirish xarajatlari hamda progressiv texnikalarning o'rtacha yillik qiymat omillarini hisobga olgan holda aniqlash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, xorijiy investor, investitsion faollik, kredit, bank, soliq, sanoat, korxonalar, eksport

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Parlamentga Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, Bugun biz shiddat bilan o'zgarib borayotgan zamonda yashamoqdamiz. Dunyo miqyosida manfaatlar kurashi, raqobat tobora avj olib, xalqaro vaziyat keskinlashib bormoqda. Biz kelgusi yil uchun amaliy rejalar tuzar ekanmiz, xalqaro maydondagi ana shunday murakkab vaziyatni hisobga olgan holda, taraqqiyotimizning ustuvor yo'nalishlarini aniq-ravshan belgilab olishimiz zarur.

Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish, raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida iqtisodchi olimlar, amaliyotchilar va mutaxassislarida oldida quyidagi yo'nalishlarda muhim chora-tadbirlarni ishlab chiqish vazifasi turibdi:

- iqtisodiyotni rivojlantirish va erkinlashtirish sharoitida korxonalarining investitsion faolligini oshirishda moliya, bank va kredit tizimi barqarorligini ta'minlash masalalari;
- korxonalarda investitsion iqlim va ishbilarmonlik muhitini yaxshilashda soliqqa tortishni soddalashtirish va soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish yo'nalishlari;
- korxonalarining investitsion faolligini oshirishda buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil hamda auditni takomillashtirish masalalari;
- erkin iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalarini tashkil etishda korxonalariga xorijiy investitsiyalarni jalb etishning samarali shakli sifatida.

Investitsiya kiritayotgan 50 dan ortiq mamlakatdan Xitoy, Rossiya, Turkiya, Qozog'iston va Janubiy Koreya yetakchilik qilmoqda. Xorijiy kapital ishtirokidagi

korxonalar ulushi asosan iqtisodiyotning sanoat (30,6%) va savdo (28,5%) sohalariga to'g'ri keladi.

Chet el kapitali ishtirokidagi korxonalarda rasman band aholining 6%i faoliyat yuritadi, biroq ushbu korxonalarining ishlab chiqarishdagi ulushi 15%ni, asosiy kapitalga investitsiyalardagi ulushi esa 24%ni tashkil etadi.

Bunday korxonalar mamlakatdagi jami korxonalarining 2,5%ini tashkil etishiga qaramay, 2021-yili tashqi savdo aylanmasining 19,8%i, eksport va importning mos ravishda 19,7%i va 25%i ularning hissasiga to'g'ri kelgan. Tahlil chet el kapitali ishtirokidagi korxonalar mamlakatdagi eng samarali va faol qatlamligini ko'rsatgan.

2022-2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasiga ko'ra, kelgusi 5 yilda iqtisodiyotga \$70 mlrd miqdorida xorijiy investitsiyalarni jalb etish hamda 2026-yilga borib, eksport hajmini \$30 mlrd.ga yetkazish maqsad qilingan.

Bunda chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar sonini oshirish, ularning eksport faoliyatini rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega, deya ta'kidlanadi PMTI tahlilida.

Davlat rahbari xorijiy investorlar bilan ishlashni tashkil etishning quyidagi tartibini belgilab berdi:

- Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi qoshida Sarmoyadorlarni qo'llab-quvvatlash ishchi guruhi tashkil etiladi;
- ishchi guruh Xorijiy investorlar kengashi huzurida faoliyat yuritib, chet ellik sarmoyadorlarni kompleks va tizimli ravishda qo'llab-quvvatlash bilan shug'ullanadi;
- investorni aeroportda kutib olishdan tortib, biznes uchun zarur ruxsatnoma va litsenziyalar berishgacha bo'lgan barcha xizmatlarni "yagona oyna" tamoyili asosida ko'rsatadi va boshqalar.

Bundan tashqari, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish maqsadida Xorijiy investorlar kengashi huzurida doimiy faoliyat yuritadigan Investorlarning huquqini himoya qilish qo'mitasini tashkil etilishi belgilangan. O'zbekistonning Fransiya bilan qo'shma loyihalarni amalga oshirishda fransuz tadbirkorlarini qo'llab-quvvatlashga tayyorligini bildirishi ham xorijiy investorlarga bo'lgan talabning yuqoriligini isbotlaydi.

O'zbekiston Respublikasining 2025 yilgacha investitsiya siyosati strategiyasi" O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi tomonidan xalqaro tajriba, respublika iqtisodiyoti, uning tarmoqlari va hududlari investitsiya jarayonlari rivojlanishidagi tendensiyalar va muammolar tahlili asosida tayyorlangan.

2025 yilgacha investitsiya siyosatining maqsadi iqtisodiyotning raqobatbardoshligi va muvozanatini oshirish, ishlab chiqarish va eksport salohiyatini rivojlantirish, hududlarni rivojlantirish va aholi farovonligini oshirish hisoblanadi.

2025 yilgacha investitsiyalarning asosiy manbalari to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar, shu jumladan davlat-xususiy sheriklik, davlat investitsiyalari va korporativ qimmatli qog'ozlar sarmoyalari bo'ladi. 2019-2025 yillarda amalga oshirilayotgan hamda istiqbolli yangi investitsiya loyihalari doirasida 1002,5 milliard so'mdan ortiq markazlashtirilmagan investitsiyalarni o'zlashtirishi ko'zda tutimoqda. Shuningdek, yaqin 30 foizi korxonalarining o'z mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladi.

Asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2018 yildagi 30,5 foizdan 2025 yilda 37,5 foizga o'sishi kutilmoqda. Shuningdek, 2025 yilda jalb qilingan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlar miqdori 11 milliard AQSh dollarga yetkaziladi, bu ko'rsatkich 2018 yilda 1,6 milliard AQSh dollarni tashkil qilgan.

Investitsion siyosat strategiyasining amalga oshirilishining natijasi respublikaning hududiy va sanoat rivojlanishini har tomonlama ta'minlash, shuningdek mahsulotlarning xom ashyodan tayyor mahsulotgacha bo'lgan qiymat zanjirlarini shakllantirish, mavjudlarini mustahkamlash va yangi hududlararo va tarmoqlararo aloqalarni shakllantirish, sohalar, hududlar, davlat organlari va xususiy biznes o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish bo'ladi.

Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish, yangi industrial tarmoqlarni shakllantirish, ishlab chiqarish korxonalarini modernizatsiya qilish va ularni qayta jihozlash, mahsulotlar eksportini oshirish bilan bog'liq ishlar bevosita investitsion jarayon bilan bog'liq. Shunday ekan, sanoat ishlab chiqarishini taraqqiy ettirishga doir qabul qilingan me'yoriy aktlar bevosita investitsiya faoliyatini yuritishga oid tashkiliy-huquqiy hujjatlar bilan uzviy bog'liq ravishda ishlab chiqilishi va bir-birini to'ldirishi tabiiy. O'zbekiston Respublikasida ham investitsiya faoliyatiga oid ko'plab me'yoriy - huquqiy hujjatlar ishlab chiqilgan bo'lib, ularning eng asosiysi bu "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni hisoblanadi.

Mamlakatimiz ishlab chiqarish korxonalarida innovatsion boshqaruv samaradorligini oshirishda korxonaning strategik rivojlanish maqsadlarida innovatsion faoliyatga oid rivojlanish yo'nalishlarini shakllantirish, innovatsiyalarni amaliyotga tadbqiq etish bo'yicha tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Bunda innovatsion boshqaruv maqsadlari daraxtini shakllantirishda yuqorida taklif etilgan usuldan foydalanish yuqori samaradorlikka erishish bilan bir qatorda, korxonaning innovatsion rivojlanishining barqarorligini ta'minlash uchun zamin yaratadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish korxonalarini innovatsion faoliyatini boshqarish samaradorligini baholashda yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, kadrlarni o'qitish va kvalifikatsiyasini oshirish xarajatlari hamda progressiv texnikalarning o'rtacha yillik qiymat omillarini hisobga olgan holda aniqlash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Ishlab chiqarish korxonalarida mahsulot ishlab chiqarish, korxonaning innovatsion boshqaruvi samaradorligi ko'rsatkichlari ta'sirida o'zgarishi mumkin bo'ladi. Ya'ni sanoat korxonasida innovatsion boshqaruv to'g'ri tashkil etilgan bo'lib, mahsulot ishlab chiqarish jarayonlari texnik va texnologik jihatdan zamon talablariga qanchalik mos bo'lgani sari ishlab chiqarish hajmi shunchalik yuqori sur'atda ortadi.

Asosiy e'tiborni mamlakatimizda sanoat korxonalarining innovatsion boshqaruvi mexanizmini rivojlantirishni rag'batlantirishga qaratilgan davlat dasturlarini ishlab chiqishga qaratish maqsadga muvofiq. Bunda hududiy tamoyil asosida sanoat korxonalarini innovatsion rivojlantirish yo'liga o'tkazish zarur. Shuningdek, viloyatlar kesimida ishlab chiqarilayotgan sanoat mahsulotlarini

ishlab chiqarish jarayonlarini innovatsion rivojlanish yo'liga o'tkazish, ularni global darajadagi raqobatbardoshlik indeksi ko'rsatkichlarini muntazam ravishda takomillashtirish imkoniyati vujudga keladi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish korxonalarini innovatsion rivojlantirish va uning raqobatbardoshligini oshirishning taraqqiy etgan mamlakatlar amaliyoti tahlili ko'rsatishicha, ushbu mamlakatlarda bozor mexanizmining amal qilishida davlat va xususiy sheriklik tamoyiliga ustuvorlik qaratilgan hisoblanadi.

Ishlab chiqarish korxonalarining innovatsion faoliyati, ularning rivojlanishidagi mavjud muammolarini monitoring qilish hududiy innovatsion sanoat markazlari tomonidan amalga oshiriladi. Shuningdek, ishlab chiqarish korxonalarining uzoq muddatli davr uchun mo'ljallangan innovatsion rivojlanish dasturlari va ularni amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlari hududiy sanoat korxonalarini rivojlantirish markazlari tomonidan o'rganilib, ularni moliyalashtirish va tegishli imtiyozlardan foydalanish bo'yicha amaliy yordam ko'rsatiladi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish korxonalarining investitsion jozibadorligini baholash juda muhim rol o'ynaydi, chunki potensial investorlar ushbu xususiyatga katta e'tibor berishadi, aksariyat hollarda so'nggi 3-5 yildagi korxonaning moliyaviy iqtisodiy faoliyati ko'rsatkichlarini o'rganishga murojaat qilishadi. Bundan tashqari, korxonaning investitsion jozibadorligini eng to'g'ri baholash uchun investorlar uni sanoatning bir qismi sifatida baholaydilar va har qanday alohida sub'ektni hisobga olmaganda, uni sanoatda faoliyat yurituvchi boshqa firmalar bilan taqqoslaydilar. Potensial investorlar firmalarning iqtisodiy hayotiyiligi va ularning moliyaviy ahvolining barqarorlik darajasiga bog'liq. Ushbu variantlar eng muhimlaridan biri hisoblanadi, chunki ko'p jihatdan korxonaning investitsion jozibadorligini tavsiflaydi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, bugungi kunda ham xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning investitsion jozibadorligini tahlil qilish va baholash metodologiyasi hali yetarli darajada ishlab chiqilmagan va shuning uchun yanada takomillashtirish va yangilashni talab qiladi. Bugungi kunda deyarli har qanday biznes uchun juda yuqori darajadagi raqobat mavjud. Bunday sharoitda nafaqat omon qolishi va raqobatbardosh o'rnini egallashi uchun korxonalar doimiy ravishda rivojlanishi, ilg'or xalqaro tajribalarni o'zlashtirishi, yangi texnologiyalarni o'zlashtirishi, faoliyat ko'lamini kengaytirishi kerak. Aynan shu jadal rivojlanish bilan keyingi rivojlanishni sarmoyasiz amalga oshirib bo'lmaydi, degan tushuncha paydo bo'ldi. Shunday qilib, investitsiyalar kompaniyaga raqobatdosh ustunlikni beradi va ko'pincha o'sishning eng kuchli vositasi bo'lib xizmat qiladi. Investorlar uchun korxonaning investitsion jozibadorligini tahlil qilish va baholash juda muhim, chunki bu noto'g'ri investitsiyalar xavfini minimallashtirish imkonini beradi.

Firmalarning, ayniqsa yirik sanoat korxonalarining normal faoliyat ko'rsatishi investorlarning mablag'larini faol jalb qilmasdan mumkin emas. Ikkinchisining asosiy maqsadi, albatta, vaqtincha bo'sh kapitalni saqlash va ko'paytirishdir. Shuning uchun investitsiya faoliyatining asosiy sub'ektlari investorlardir. Ular kreditorlar, mijozlar, investorlar, xaridorlar va investitsiya jarayonining boshqa ishtirokchilari bo'lishi mumkin. Investor investitsiyani tanlaydi, investitsiya hajmi va kerakli samaradorligini, investitsiya yo'nalishini belgilaydi, qo'shimchalardan foydalanishni nazorat qiladi va, albatta, harakat

qiladi ob'ektning investitsiya faoliyati tufayli mulkdor sifatida yaratilgan. Har qanday investorning o'ziga xos xususiyati kelajakda o'z ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish uchun mavjud vositalarni darhol iste'mol qilishdan bosh tortishdir. Investorning asosiy maqsadi investitsiya ob'ektini eng oqilona tanlashdir. Bunday ob'ekt eng qulay rivojlanish istiqbollari ega bo'lishi kerak, shuningdek, investitsiyalarning yuqori samaradorligiga ega bo'lishi kerak. Investitsiyalar ob'ektini tanlash o'z-o'zidan bo'lmasligi mumkin, chunki undan oldin turli xil alternativalarini sinchkovlik bilan tanlash, baholash va tahlil qilishning juda murakkab jarayoni sodir bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi qonuni. 2019-yil, 9-dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yilga mo'ljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori
3. Kodirov, S. (2020). Some issues of digitalization in the industrial sector of the economy. ISJ Theoretical & Applied Science, 12(92), 377-384.
4. Худайбердиева О. К. ИННОВАЦИИ И НАУЧНЫЙ ПРОГРЕСС– ФУНДАМЕНТ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ //ББК 65.0501 А 43. – 2022. – С. 331.
5. Худайбердиева О. К. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЕФОРМЫ СФЕРЫ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ//АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ И РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ. – 2021. – С. 216-220.
6. Худайбердиева О. К. ФОРМИРОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ //Современные проблемы социально-экономических систем в условиях глобализации. – 2021. – С. 430-432.
7. www.gov.uz O'zbekiston Respublikasi hukumati rasmiy web sayti
8. www.stat.uz O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi rasmiy web sayti.